

POLICIJAS IZZIŅAS TEORĒTISKAIS DISKURSS UN TĀS ĪSTENOŠANAS PROBLEMĀTIKA LATVIJĀ STARPKARU PERIODĀ

THE THEORETICAL DISCOURSE OF POLICE INQUIRY AND ITS IMPLEMENTATION PROBLEMATICS IN THE REPUBLIC OF LATVIA DURING THE INTERWAR PERIOD

Signe Skutele, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorante

Summary

In the interwar period of the Republic of Latvia, with the adoption of the amendments to the Criminal Procedure Law in 1939, legalisation of the inquiry was performed, equating it to the information acquired within preliminary investigation. However, before the implementation of the reform in the Republic of Latvia, information obtained within the framework of the inquiry was already legitimised and used as evidence in the preliminary investigation and court proceedings. Although the reasons for the reform were the improvement of the effectiveness and high qualification of the police, taking into account the theoretical discourse of the police inquiry, it can be established that the implemented reforms strengthened the inquisitorial criminal process without addressing the problems existing in practice.

Within the scope of the current article, the author has analysed theoretical and practical aspects of the inquiry in the Republic of Latvia during the interwar period, identifying the scope of the inquiry specified in the Criminal Procedure Law and its enforcement procedures, as well as the reasons and objectives of the amendments to the Criminal Procedure Law of 1939 regarding the legalisation of inquiry.

Atslēgvārdi: izziņa, policija, izziņas legalizācija, kriminālprocess

Keywords: inquiry, police, legalization of inquiry, criminal process

Ievads

Lai gan, pasludinot Latvijas Republikas neatkarību, tika pārņemts Krievijas impērijas Kriminālprocesa nolikumā ietvertais regulējums, starpkaru perioda Latvijas Republikā tika rosināts izziņai piešķirt lielāku nozīmi, visbeidzot 1939. gadā pieņemot grozījumus Kriminālprocesa likumā un veicot izziņas legalizāciju.

Tādējādi netika ņemta vērā nedz vēsturiskā Krievijas impērijas pieredze, nedz jaunāko laiku reformas tā brīža Rietumeiropas tiesību loka valstīs, kas akcentēja indivīda tiesības un brīvības kā galveno valsts vērtību, nedz izziņas veikšanas praktiskās

problēmas, bet gan kriminālprocesuālā kārtība, balstīta inkvizitoriālā kriminālprocesa nostiprināšanā atbilstoši monarhistiskas valsts principiem.

Autore publikācijā vēsturiski salīdzinošā kontekstā analizē 1939. gadā veiktās reformas attiecībā uz izziņas īstenošanu vispārējā tiesāšanās kārtībā iemeslus, mērķus un perspektīvas, identificējot un izpētot izziņas īstenošanas problemātikas aspektus teorijā un praksē, tostarp 1939. gadā veiktās reformas un izziņas legalizācijas vadmotīvu pamatotību, piemērojamību un attiecināmību.

Raksta mērķis ir sniegt vispārēju ieskatu starpkaru perioda Latvijas Republikas kriminālprocesuālās doktrīnas attīstības problemātikā pirmstiesas kriminālprocesa sākotnējā stadijā – izziņā. Mērķa sasniegšanai autore identificē starpkaru perioda Latvijas Republikas spēkā bijušo normatīvo regulējumu attiecībā uz izziņas veikšanu un noteiktajiem ierobežojumiem, īpaši attiecībā uz personu nopratināšanas jautājumiem, salīdzinot ar normatīvā regulējuma piemērošanu. Aplūkojot normatīvā regulējuma piemērošanas problemātikas aspektus, autore vērtē reformas saistībā ar izziņas legalizāciju nepieciešamību, tās atbilstību noteiktajiem mērķiem, tostarp lietderību un efektivitāti, kā arī salīdzina izziņas un tās reformas ievirzes Krievijas impērijā un Latvijas Republikā.

1. Izziņas un iepriekšējās izmeklēšanas normatīvā regulējuma un tā piemērošanas kolīzijas

Pēc Latvijas Republikas neatkarības pasludināšanas, pieņemot normatīvos aktus un nostiprinot kontinuitāti ar bijušajā Krievijas impērijā spēkā bijušajiem normatīvajiem aktiem,¹ tika pārņemts arī Krievijas impērijas Kriminālprocesa nolikums.

Pārņemot bijušās Krievijas impērijas kriminālprocesuālo regulējumu, Latvijas Republikas Kriminālprocesa likuma 283.–296. pantā tika noteikta policijas izziņas veikšana jeb sākotnējo ziņu iegūšana par potenciālo noziedzīgo nodarījumu.

Ņemot vērā normatīvā regulējuma neatbilstošu piemērošanu praksē, kas veicināja neefektīvu noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu, un ievērojot tā brīža Latvijas Republikas autoritārā režīma racionalizācijas, efektivitātes, optimizācijas politiku,² 1939. gadā pieņemtie un spēkā stājušies grozījumi Kriminālprocesa likumā nodrošināja izziņas legalizāciju jeb izziņas materiālu pielīdzināšanu iepriekšējās izmeklēšanas materiāliem.

Tādējādi, “atkāpjoties no 1864. g. Kriminālprocesa likumu viedokļa attiecībā uz policijas izziņu, tā panākusi iepriekšējās izmeklēšanas paātrināšanu un vienkāršošanu, ierobežojot nelietderīgu paralelismu to organu darbībā, kas noskaidro un izmeklē noziedzīgus nodarījumus”.³

Par galvenajiem izziņas un iepriekšējās izmeklēšanas reformas vadmotīviem tika definētas: 1) lietderības un efektivitātes nodrošināšana; 2) būtiskās atšķirības starp Krievijas impērijā pastāvošo policijas iekārtu, jo īpaši pirms XIX gs. otrajā pusē veiktajām reformām, un Latvijas Republikas policijas darbību.

¹ Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. Likumu un Valdības rīkojumu krājums, 1919, 13. burtnīza, dokumenta Nr. 154, 170. lpp.

² Sk., piemēram, Saulītis A. Policijas darba racionalizēšanas iespējas. Policija, 1939, Nr. 2, 52. lpp.

³ Vasermanis A. Policijas izziņas legalizācija. Rīga: [b. v.], 1939, 6. lpp.

Vienlaicīgi pieņemtie grozījumi, autore ieskatā, neatbilda noteiktajiem vadmotīviem un nerisināja praksē identificēto problēmu novēršanu.

1.1. Izziņas veikšanas *de iure* un *de facto* neatbilstības

Līdz 1939. gada reformai Kriminālprocesa likuma 289. pants noteica izziņas robežas – policijas pienākumu “savā[kt] visas viņai vajadzīgās ziņas caur meklējumiem, mutiskiem iztaujājumiem un slepenu uzraudzību, neizdarot nekratīšanu, nelietu izņemšanu mājās”.

Tādējādi policijas veiktā izziņa bija noteikta kā vadlīnijas vai orientējošs materiāls izmeklēšanas tiesnesim. Ievērojot nule kā minēto un normatīvajā regulējumā ietvertu izziņas vispārīgo raksturu, izziņā apkopotie materiāli netika atzīti par pierādījumiem tiesā.

Tajā pašā laikā doktrīnas avotos minēts, ka “izziņas mērķis ir pēc iespējas apgaismot notikumu un noziedzīgo nodarījumu”,⁴ kā labo praksi norādot nevis vispārīgu ziņu iegūšanu izziņas laikā, bet jau konkrēti noskaidrotus apstākļus,⁵ ko, saprotams, nebija iespējams pilnvērtīgi veikt bez attiecīgu procesuālu darbību īstenošanas.

Starpkaru perioda Latvijas Republikas juridiskajā literatūrā vairākkārt tika uzsvērti Kriminālprocesa likumā noteiktie izziņas ierobežojumi.⁶ Vienlaicīgi tika konstatēts arī tas, ka “atzīmētais likumdevēja norādījums, kādi darbi neietilpst izziņā, diezgan bieži izsauc izbrīnu policijas darbiniekos”⁷ un ka “patiesībā aplūkošanas un kratīšanas policija izdara ļoti bieži, kaut gan šāda rīcība ne vienmēr saskanēja ar likuma noteikumiem”.⁸

Līdz ar to normatīvā regulējuma piemērošana praksē neatbilda Kriminālprocesa likuma regulējumam un izziņas laikā pēc būtības tika veiktas visas iepriekšējās izmeklēšanas darbības, tostarp kratīšana, lietu izņemšana, kā arī personu nopratināšana.

Atbilstoši tā brīža spēkā esošajam Kriminālprocesa likuma regulējumam izvēsta izziņas veikšana jeb pēc būtības – iepriekšējās izmeklēšanas darbības tika pieļautas vienīgi kā *exceptio*. Proti, saskaņā ar Kriminālprocesa likuma 293. pantu līdz izmeklēšanas tiesneša ierašanās laikam policija “stājas izmeklēšanas tiesneša vietā visos neatliekamos izmeklēšanas darbos”.

Turklāt arī Kriminālprocesa likuma 293. pantā tika noteikts papildu ierobežojums attiecībā uz nopratināšanu, ko varēja veikt tikai gadījumos, kad līdz izmeklēšanas tiesneša ierašanās laikam potenciāli varēja iestāties nopratināmās personas nāve. Kriminālprocesa likuma 293. pantā ietvertais papildu ierobežojums konstatējams kā deklaratīvs. Piemēram, doktrīnas avotos norādīts: “Ja nav jāsteidzas un nav jābaidas, ka noziedznieks varētu ko vēl noslēpt, tad nav par sliktu, ja noklaušināšanu izdara vairākos paņēmienos.”⁹

⁴ Šķērstiņš J. Noziedzīgu nodarījumu izmeklēšana un atklāšana. Rīga: autora izdevums, 1928, 12. lpp.

⁵ Sk., piemēram, Šķērstiņš 1928, 7., 12., 15. lpp.; Biedriņš R. Policijas skolas kursanti praktiskās apmācībās. Policija, 1936, Nr. 4, 165. lpp.

⁶ Puscepure A. Kāds vārds par pierādījumu vākšanu kriminālās lietās. Policija, 1936, Nr. 8, 332. lpp.; Puscepure A. Noziedzīgu nodarījumu atklāšana un ar šo darbību saistītie terminoloģijas jautājumi. Policija, 1937, Nr. 12, 552. lpp.

⁷ Turpat.

⁸ Skādulis K. Pārgrozījumi un papildinājumi Kriminālprocesa likumos, kas attiecas uz policijas darbību pie noziedzīgu nodarījumu apkarošanas. Policija, 1939, Nr. 7, 324.–325. lpp.

⁹ Biedriņš R. Kā noklaušināt? Policija, 1936, Nr. 3, 100. lpp.

Kriminālprocesa likumā noteiktās izņēmuma tiesības praksē ieguva patstāvīgu raksturu. Proti, ievērojot to, ka izmeklēšanas tiesnesis bieži vien nemaz neieradās notikuma vietā, policija, atsaucoties uz Kriminālprocesa likuma 293. pantu, izpildīja visas iepriekšējās izmeklēšanas darbības, tostarp noprotināšanu.¹⁰

Izmeklēšanas tiesneša neierašanās notikuma vietā bija saistīta gan ar noslodzi, gan arī ar to, ka policija, pretēji Kriminālprocesa likuma 285. pantā noteiktajam,¹¹ bieži vien novēloti informēja izmeklēšanas tiesnešus par iespējamo noziedzīgo nodarījumu vai informāciju par to iesniedza vienlaicīgi ar jau paveiktu izziņu, kas pēc būtības bija iepriekšējās izmeklēšanas darbības.¹² Tādējādi “ar laiku izveidojās prakse, ka policija visos gadījumos izveda rakstiskas izziņas ar kratīšanas un noprotināšanas protokoliem”.¹³

Līdz ar to izmeklēšanas tiesneša funkcijas *de facto* tika dublētas policijas izziņā, izmeklēšanas tiesneša veikto iepriekšējo izmeklēšanu aizstājot ar formālu izziņas materiālu pārrakstīšanu.

Normatīvajam regulējumam neatbilstošu praksi, nepamatoti paplašināti tulkojot tiesību normas, bija leģitīmējis jau Krievijas impērijas Senāts.¹⁴ Proti, lai gan izziņas materiāliem atbilstoši normatīvajam regulējumam nebija pierādījuma spēka, tika atļauts aicināt un noprotināt kā lieciniekus izziņas veicējus – policijas ierēdņus –, kuru sniegtās liecības jau tika atzītas par pierādījumu. Tā izziņas izdarītāji savus iepriekš sastādītos protokolus pēc būtības atreferēja tiesas procesā.¹⁵

Ievērojot to, ka Latvijas Republika, nosakot izņēmumus, bija sevi atzinusi par bijušās Krievijas tiesību mantinieci,¹⁶ Krievijas impērijas Senāta iedibinātā prakse bija saistoša arī Latvijas Republikā pēc neatkarības atjaunošanas.¹⁷ Turklāt, kā konstatējams no starpkaru perioda Latvijas Republikas judikatūras, šāda prakse netika mainīta.¹⁸

¹⁰ Vasermanis, 7. lpp.; Veitmanis K. Grozījumi Kriminālprocesa likumos. Policija, 1939, Nr. 5, 193. lpp.

¹¹ Kriminālprocesa likuma 285. pants – *Par ikvienu notikumu, kuram ir noziedzīga nodarījuma pazīmes, policija nekavējoties un katrā ziņā ne vēlāk kā divdesmit četru stundu laikā pēc ziņu dabūšanas par to paziņo izmeklēšanas tiesnesim un prokuroram vai viņa biedram.*

¹² Vasermanis, 7. lpp.; Veitmanis 1939, 193. lpp.; Kīselis J. Kriminālpolicijas Rīgas rajona un Vidzemes apgabala krimināluzraugu sanāksme. Policija, 1937, Nr. 12, 544.–545. lpp.

¹³ Veitmanis 1939, 193. lpp.

¹⁴ 68/954 Хотева, 69/1098 Яснева, 76/245 Нуждина и Новикова, 82/20 Левиныхъ. Sk. Фойницкий И. Я. Курсъ уголовного судопроизводства. С.Петербургъ: [b. i.], 1910, c. 368.

¹⁵ Vasermanis, 5. lpp.; Veitmanis 1939, 193. lpp.; Šķērstiņš 1928, 11. lpp.

¹⁶ Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. Likumu un Valdības rīkojumu krājums, 1919, 13. burtņiza, dokumenta Nr. 154.

¹⁷ Sk., piemēram, Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta spriedumu tēžu pilnīgs kopojums. Aptver laikmetu no 1919. g. līdz 1928. g. 31. decembrim. Rīga: F. Kamradziusa izdevums, 1928. Tēze Nr. 144, 67.–69. lpp. Tēze Nr. 145, 69.–73. lpp. Latvijas Senāta spriedumi: 1918–1940. Rīga: Latvijas Republikas Augstākā tiesa, senatora Augusta Lēbera fonds, 1997–1998. Spriedums Plisko lietā, 5772. lpp. Spriedums Reiteļa lietā, 6124. lpp.; sal.: Lazdiņš J. Tiesu varas pēctecība kā viens no valsts kontinuitātes pamatiem. Grām.: Jurisprudence un kultūra: pagātnes mācības un nākotnes izaicinājumi. Latvijas Universitātes 5. starptautiskā zinātniskā konference, veltīta LU JF 95. gadadienai, 2014. gada 10.–11. novembris. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 648. lpp.; Lazdiņš J. Krievijas impērijas 1864. gada tiesu reforma un tās nozīme Baltijas guberņās un vēlāk Latvijā. Grām.: Tiesību efektīvas piemērošanas problemātika. Latvijas Universitātes 72. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2014, 57. lpp.

¹⁸ Sk., piemēram, Latvijas Senāta Kriminālā Kasācijas Departamenta 30.09.1939. spriedumu Nr. 664. LVVA, 1535. f., 8. apr., 39. l., 71. lp.

1.2. Izziņas legalizācijas ietvaros veiktās nopratināšanas funkcionalitāte

Saskaņā ar 1939. gada grozījumiem Kriminālprocesa likuma 289. panta redakcijā tika mainīts arī izziņas tvērums, nosakot, ka “izziņas darbībā ietilpst: 1) vajadzīgo ziņu savākšana; 2) liecinieku, lietpratēju un aizdomās turēto nopratināšana; un 3) aplūkošana, kratīšana un lietu izņemšana pēc 289.¹- 289.⁴ panta noteikumiem”.

Izziņas legalizēšana visvairāk ietekmēja tieši liecinošo personu nopratināšanas kārtību un iepriekš praktizēto policijas ierēdņa liecību sniegšanu tiesas procesā. Proti, kā akcentēts tiesību doktrīnas avotos, “izziņas izdarītājs vairs nedrīkstēs lolot cerību, ka visu, kas nopratināšanas protokolā nav ievests, bet dzirdēts no liecinieka vai aizdomātā un varētu ieinteresēt tiesu, nāks tiesai zināms no viņa, izziņas izdarītāja paša kā liecinieka tiesas sēdē”.¹⁹

Līdz ar to izziņas veicējam bija pilnvērtīgi un korekti jānopratina persona, tās sniegto informāciju skrupulozi un precīzi norādot arī izziņas protokolā.

Vēl pirms izziņas legalizēšanas tika konstatēts, ka izziņas laikā personas sniegtās ziņas tika atsauktas vēlāk iepriekšējā izmeklēšanā vai tiesas procesā.²⁰ Turklāt “[t]iesajamie parasti to izskaidro ar to, ka izziņas izdarītājs tādā vai citādā veidā esot viņus iespaidojis un savus paskaidrojumus izziņā tie neesot nodevuši vaļširdīgi, bet izziņā nopratinātie liecinieki tiesā atkal žēlojas, ka izziņas izdarītājs viņu izteicienus esot sagrozījis un tos nepareizi ieprotoklējis”.²¹

Tādējādi secināms, ka starpkaru perioda Latvijas Republikā izziņas, tostarp ietvert arī nopratināšanas, bija veiktas, arī iespaidojot personu, tajā skaitā ar “kļedziniem, draudiem, iebiedēšanu, asu uzstāšanos”. Par to liecina arī Latvijas Republikas starpkaru perioda doktrīnas avotos atkārtotas norādes uz šādas prakses piekropšanas aizliegumu un taisnīguma un brīvības pamatprincipu ievērošanu nopratināšanas laikā.²² Turklāt, nopratinot apvainoto, aizvien atbilstoši inkvizitoriālā procesa pamatprincipiem kā *regina probationum* tika uzskatīta personas atzīšanās.²³

Līdz ar to, lai gan doktrīnas avotos tika uzsvērts, ka “policija ir un paliek [...] izmeklēšanas tiesneša palīga orgāns”,²⁴ kā arī “izziņa nebūt neatstums pie malas iepriekšēju izmeklēšanu, bet tikai to papildinās”,²⁵ policijas veiktā izziņa faktiski bija aizstājusi izmeklēšanas tiesneša veikto iepriekšējo izmeklēšanu.

Krievijas impērijā normatīvajā regulējumā noteikto ierobežojumu neievērošana praksē ir skaidrojama ar tās monarhistisko un policejisko valsts pārvaldi un policijas kā administratīvi sodošas varas orgāna būtisko lomu. Vienlaicīgi Latvijas Republikas starpkaru periodā, ņemot vērā demokrātiskas un tiesiskas valsts principu ievērošanu, izšķiršanās par izziņas legalizāciju normatīvo aktu līmenī, nevis praksē konstatēto nepilnību novēršanu uzskatāma par nepamatotu policejiskas valsts principu attiecināšanu un neatbilstošu inkvizitoriālā kriminālprocesa modeļa nostiprināšanu.

¹⁹ Puscepure A. 1937, 554. lpp.

²⁰ Vasermanis, 17. lpp.

²¹ Turpat.

²² Sk., piemēram, Biedriņš R. 1936, 98. lpp.; Freifelds Ž. Psiholoģiski momenti noziedznieku pratinot. Policija, 1938, Nr. 10, 455. lpp.; Asaris K. Apvainoto nopratināšana. Policija, 1939, Nr. 4., 151. lpp.

²³ Biedriņš R. 1936, 98. lpp.; Asaris 1939, 151. lpp.; Freifelds Ž. Negatīvais izziņas darbā. Policija, 1939, Nr. 6., 265. lpp.

²⁴ Puscepure A. Jauninājumi un grozījumi Kriminālprocesā. Policija, 1939, Nr. 0, 345. lpp.

²⁵ Turpat.

2. Izziņas veicēja darbības vērtējums starpkaru perioda doktrīnas avotos

Starpkaru perioda juridiskās doktrīnas avotos vēl pirms izziņas legalizēšanas tika izteikta kritika, norādot uz izziņas potenciālu vienpusīgumu, objektivitātes un neitralitātes neesību, kā arī iespējamām ļaunprātībām, turklāt ne tikai “ļauņā nolūkā”, bet arī “dienesta labā” vai valsts labā.²⁶ Tādējādi šādi grozījumi būtu “asā pretrunā ar apstākļiem tagadējā valstī, kur izceļ personības pilntiesības ideju”.²⁷

Kā kritikas atbilde nereti tika norādīts, ka “vēsture šo principu ir nosodījusi [...] zināmā laikā un vietā. Nostādīt priekšreformas Krieviju vienā plāksnē ar tagadējo Latviju nozīmē, aizvērt acis un neredzēt īstenību”.²⁸

Līdz reformu ieviešanai 1860. un 1864. gadā Krievijas impērijā vadošā bija policejiskas valsts forma ar stingru inkvizitoriālo kriminālprocesa modeli, kurā iepriekšēju izmeklēšanu veica policija.²⁹

Sabiedrībā pieaugot neapmierinātībai ar policijas darbu,³⁰ Krievijas impērijā tika izveidots izmeklēšanas tiesneša institūts, kura pienākumos ietilpa iepriekšējās izmeklēšanas veikšana, tostarp pierādījumu iegūšana.³¹ Kā norādīts avotos, Krievijas impērijā neapmierinātību ar policijas amatpersonu darbu radīja nepietiekoša profesionalitāte un kvalitāte, zems morāles līmenis, neobjektīvisms, patvaļa, apšaubāmas izmeklēšanas metodes un apsūdzētā tiesību aizsardzības trūkums.³² Vienlaicīgi policijas uzdevums aizvien bija veikt izziņu, apkopoto informāciju pēc piederības nododot miertiesnesim vai izmeklēšanas tiesnesim turpmāko darbību veikšanai.³³

Savukārt, aizstāvojot veikto izziņas reformu, tika norādīts uz būtiskām Krievijas impērijas un starpkaru perioda Latvijas Republikas policijas darbības, kvalifikācijas, profesionalitātes un ētikas atšķirībām. Aprakstot grozījumus Kriminālprocesa likumā, tā brīža iekšlietu ministrs K. Veitmanis norādīja, ka “likumdevējs ir atzinis, ka mūsu policijas darbinieku izglītības un moraliskais līmenis ir augsts, ka viņi savas zināšanas ir pietiekoši vairojuši gan policijas skolā, gan specialosursos, un ka vairs nav nekāda pamata apšaubīt tos pierādījumus, ko policija fiksējusi savās izziņās”.³⁴

²⁶ Sk., piemēram, Ugrjumovs A. Par iepriekšējās izmeklēšanas reformu. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1928, Nr. 4, 124.–125. lpp.

²⁷ Turpat, 127. lpp.

²⁸ Vasermanis, 11. lpp.

²⁹ Skutele S. Francijas tiesību ietekme uz izmeklēšanas tiesneša institūta izveidi Krievijas impērijas 1864. gada tiesu reformas ietvaros. Grām.: Tiesības un tiesiskā vide mainīgos apstākļos. Latvijas Universitātes 79. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2021, 342.–348. lpp.; Skutele S. Kriminālprocesa iepriekšējās izmeklēšanas reformas Krievijas impērijā iemesli, mērķi un perspektīvas 19. gs. 60. gados. Grām.: Latvijas Republikas Satversmei – 100. Rīga: Latvijas Universitāte, 2022, 320.–328. lpp.

³⁰ Sk. Законодательство первой половины века. Том 5. Ред. Е. И. Индрова. [В. в.]: Юридическая литература, 1987, с. 321–322; sal.: Vasermanis A. Policijas izziņas legalizācija. Rīga: [b. v.], 1939, 4. lpp.

³¹ Skutele S. 2021, 342.–348. lpp.

³² Волчкова А. А. Институт судебных следователей в дореволюционной России. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Нижний Новгород: [b. i.], 2005, с. 15; Veitmanis 1939, 193. lpp.; Vasermanis, 4., 6., 11., 12. lpp.

³³ Sk. Kriminālprocesa likuma 285., 286., 288., 290. pantu.

³⁴ Veitmanis 1939, 193. lpp.

Tomēr konstatējams, ka starpkaru perioda Latvijas Republikas policijas veiktajās izziņas darbībās identificējamas līdzīgas problēmas, kuru eskalācijas rezultātā Krievijas impērijā tika ierobežotas policijas funkcijas pirmstiesas izmeklēšanas laikā.

Proti, “[p]olicijas ierēdnim, kas nav baudījis sevišķu juridisku izglītību, ne vienu vien reizi nākas atdurties uz nepārvarāmām grūtībām savu dienesta darbu pildot [...] Un netiekvien likumu nepietiekoša pārzināšana, bet arī trūcīgas valodas un rakstības pārvaldīšana [...], kas savukārt negatīvi atsaucas uz izziņu normālu gaitu. Rezumējot sacīto, pēc mana ieskata, katram policijas ierēdnim nāktos, pirmām kārtām, aptuveni pareizāki iemācīties [...] valsts valodu un rakstību; otrkārt, jau pieminētā apmērā attiecīgos likumus un, vispēdīgi, sava tiešā darba izpildi, resp. attiecīgo protokolu rakstīšanas tehniku”³⁵

Saskaņā ar pieejamajiem statistikas datiem policijas amatpersonām pārsvarā bija vidējā izglītība,³⁶ savukārt juridiskās zināšanas galvenokārt tika iegūtas atsevišķos speciālosursos, tajā skaitā sagatavošanasursos vai policijas skolā.³⁷ Turklāt policijas ierēdņiem regulāri tika atgādināta gan ētikas prasību ievērošana,³⁸ gan korekta latviešu valodas lietošana.³⁹

Tāpat doktrīnas avotos publicēti raksti par sistēmisku kļūdu pieļaušanu; izziņas nepilnīgu veikšanu; neobjektivitāti un virspusīgu pieeju; nepamatoti plašām un nevajadzīgām nopratināšanām, fiksējot nenozīmīgus faktus; izziņas veikšanas un tās virzības novilcināšanu; nepamatotu un formālu nopratināšanu; fokusēšanos uz personas atzišanās kā galvenā pierādījuma iegūšanu.⁴⁰

Neraugoties uz aizrādījumiem par trūkumiem, neprecizitātēm un kļūdām, secināms, ka to novēršanai netika pievērsta pienācīga uzmanība.⁴¹ Turklāt nav konstatējamas arī būtiskas izmaiņas policijas darbinieku skaitā,⁴² kas norāda uz personāla maiņas neesību un iepriekšējo principu stingru ievērošanu.

Līdz ar to, pretēji reformas norādītajiem mērķiem, starpkaru perioda Latvijas Republikā izziņas veikšanā konstatējamas līdzvērtīgas problēmas, kādas tika

³⁵ Kronbergs A. Par protokolu rakstīšanu. Policija, 1937, Nr. 1, 28. lpp.

³⁶ Šimanis P. Policijas darbinieku izglītība no 1930. līdz 1937. gadam. Policija, 1937, Nr. 0, 372.–373. lpp.

³⁷ Kriminalprocesa grozījumi. Tiesu palātas prokurora K. Skaduļa referāts radiofonā. 1939. g. 2. jūnijā. Policija, 1939, Nr. 6, 252.–253. lpp.; Vasermanis, 12. lpp.

³⁸ Štāls F. Disciplina un pieklājība. Policija, 1936, Nr. 2, 47.–49. lpp.; Biedriņš R. 1936, 98. lpp.; Ķīselis J. 1937, 544.–545. lpp.; Freifelds Ž. 1938, 455. lpp.; Policijas ierēdnim jābūt laipnam. Policija, 1939, Nr. 4, 179. lpp.

³⁹ Grietēns M. Valodas tīrīšana un padziļināšana vietas apskatīšanas protokolā. Policija, 1936, Nr. 1, 25. lpp.; Kronbergs A. 1937, 28. lpp.; Ķīselis J. 1937, 544.–545. lpp.; Ausmanis A. Izziņa un tās elementi. Policija, 1938, Nr. 3, 104. lpp.

⁴⁰ Kūla P. Nemākulība un paviršība. Policija, 1932, Nr. 12, 562. lpp.; Biedriņš R. 1936, 98. lpp.; Saltups R. Nepareizi sastādīti protokoli. Policija, 1937, Nr. 0, 357. lpp.; Aire J. Neizpaužsim savus darba paņēmienus. Policija, 1937, Nr. 12, 574. lpp.; P. S. Nepareiza rīcība. Policija, 1937, Nr. 2, 70. lpp.; P. S. 1938, 88. lpp.; Ausmanis A. 1938, Nr. 3, 102.–103. lpp.; Visprokurora A. Puscepures norādījumi 1938. gada 22. marta apspriedē Iekšlietu ministrijā. Policija, 1938, Nr. 5, 200. lpp.; Jākobsons A. Izziņas ārējais izskats. Policija, 1939, Nr. 5, 232. lpp.; Freifelds Ž. 1939, 442. lpp.; Asaris K. 1939, 151. lpp.; Veide J. Izziņas izdaišanas darbs. Policija, 1940, Nr. 3, 115. lpp.; Jānītis Ā. Nevēlamais izziņā. Policija, 1940, Nr. 4, 175. lpp.

⁴¹ Puscepure A. 1936, 332. lpp.; Saltups R. 1937, 357. lpp.; Ausmanis A. 1938, 102. lpp.; Dzēle J. Negatīvais izziņas darbā. Policija, 1940, Nr. 5, 197. lpp.; Jānītis Ā. Nevēlamais izziņā. Policija, 1940, Nr. 4, 175. lpp.

⁴² Šimanis P. 1937, 372.–373. lpp.; Šimanis P. Darbinieku pārmaiņas un sodi policijā. Policija, 1936, Nr. 2, 57. lpp.; Šimanis P. Darbinieku pārmaiņas un sodi policijā. Policija, 1938, Nr. 3, 134.–135. lpp.; Šimanis P. Darbinieku pārmaiņas un sodi policijā. Policija, 1939, Nr. 2, 72.–73. lpp.

identificētas pirms Krievijas impērijas reformas. Sistēmiski vērtējot Kriminālprocesa likumā nostiprināto pirmstiesas izmeklēšanas procesu, policijas uzdevumu paplašināšana nav uzskatāma par efektīvu līdzekli starpkaru Latvijas Republikā identificēto problēmu risināšanā un likumdevēja noteikto mērķu sasniegšanā.

Kopsavilkums

1. Starpkaru perioda Latvijas Republikā spēkā esošā Kriminālprocesa likumā noteiktais regulējums attiecībā uz izziņas veikšanu netika atbilstoši piemērots, paplašināti tulkojot izņēmuma tiesības un attiecinot tās uz vispārējo kārtību, tādējādi veidojot duālu, paralēlu pirmstiesas izmeklēšanas sistēmu, kas neveicināja efektīvu noziedzīgu nodarījumu atklāšanas procesu.
2. Ievērojot doktrīnas avotos norādīto vērtējumu par izziņas kvalitāti un tās veicēju – policijas amatpersonu – darbību, konstatējams, ka, pretēji reformas vadmotīvos norādītajam, saskatāmas nevis atšķirīgas, bet gan līdzīgas policijas un tās veiktās izziņas tendences Krievijas impērijā un Latvijas Republikā. Kriminālprocesa likumā attiecībā uz izziņas legalizāciju 1939. gadā veiktie grozījumi patiesībā bija tiesību ierobežošanas instruments, jo nerisināja praksē pastāvošās problēmas un negatīvās iezīmes. 1939. gadā veiktie grozījumi Kriminālprocesa likumā mehāniski un atbilstoši autoritāras valsts pārvaldes principiem lēģitimizēja administratīvi sodošās varas institūta – policijas – funkcijas normatīvā līmenī, turpinot par nelietderīgu atzīto paralēlismu un nepiešķirot personām līdzekļus savu tiesību un interešu aizstāvēšanai.